

Lozan Görüşmelerine Giden Süreçte ve Lozan'da Batı Trakya (1877-1878 Harbi-1923)¹

Derleme/Review Article

Serdar Cem SEDİROĞLU^{2*}

ÖZET

Karlofça Antlaşması (1699) ile başlayan ve XVIII. yüzyılda hız kazanan Osmanlı'nın ricatı Balkanlarda yaşanan milliyetçi ve ayrılıkçı akımların bağımsızlık talepleri ile ayrı bir safhaya evrilmiştir. Bu geri çekilme sırasında günümüz sınırları dışında bırakılan Batı Trakya gerek jeopolitik konumu gerekse sınırlar dışında bırakılan tek Türk azınlığın yaşadığı coğrafya olması ile ayrı bir öneme sahiptir. Batı Trakya Meselesi, 55 yıllık mücadelenin ardından Lozan Konferansı'nda gündeme gelmiştir. Türk heyetine göre Misak-ı Milli'nin üçüncü maddesindeki Batı Trakya'nın geleceğine yönelik belirlenen halkoyuna müracaat edilmesi esnasından taviz verilmemeliydi ve bunun için Wilson Prensipleri'nde vurgulanan çoğunluk esası teşkil eden mıntikalarda halkların kendi geleceğini tayin hakkı gündeme getirilmeliydi. Fakat Türk tarafı bu talebini muhataplarına kabul ettiremedi ve Batı Trakya Türklerinin hakları İstanbul Rumlarının haklarına karşılık garanti altına alındı. Bu çalışmanın amacı, Batı Trakya Türk azınlığının 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ve sonrasındaki süreçte yaşadığı gelişmeleri ve Lozan'da elde ettiği hakları ortaya koymaktır. Çalışmada belirtilen dönemdeki hukuksal düzenlemelerden, o döneme ait yazılı belgelerden ve hatıratlardan istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Batı Trakya, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Lozan Antlaşması, Azınlık Hakları, Yunanistan.*

Western Thrace in the Process Leading to the Lausanne Negotiations and in Lausanne (1877-1878 War-1923)

ABSTRACT

The retreat of the Ottoman Empire, which started with the Treaty of Karlowitz (1699) and gained momentum in the 18th century had evolved into a separate phase with the demands for independence of the nationalist and separatist movements in the Balkans. Western Thrace, which was excluded from today's borders during this retreat, has a special importance with its geopolitical position and status as

1 Bu çalışma 2008 yılında Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünde yapılan "Batı Trakya'da Türkler, Sorunları ve Bu Sorunlarda Çözüm Esasları" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 * [Dr.Serdar Cem SEDİROĞLU, serdar.cem@hotmail.com](mailto:Dr.Serdar.Cem.SEDIROGLU@hotmail.com), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4687-995X>

a homeland for the only Turkish minority left outside the borders. The Western Thrace Question came to the fore at the Lausanne Conference after 55 years of struggle. According to the Turkish delegation, the principle of applying to the popular vote determined for the future of Western Thrace in the third article of the National Pact should not be compromised, and for this, the right of the peoples to self-determination in the zones that constitute the majority principle emphasized in the Wilson Principles should be brought to the agenda. However, the Turkish side could not get its interlocutors to accept the request for a referendum for Western Thrace, and on the other hand, 37-45 of the Lausanne Peace Treaty. The rights of the Turks of Western Thrace were guaranteed against the rights of the Greeks of Istanbul. However, the Turkish side could not get its interlocutors to accept this demand, and the rights of the Turks of Western Thrace were guaranteed against the rights of the Greeks of Istanbul. The aim of this study is to reveal the developments experienced by the Western Thrace Turkish minority in the 1877-1878 Ottoman-Russian War and the following period, and the rights they obtained at Lausanne. In the study, legal regulations, written documents and memoirs of that period were used.

Keywords: *Western Thrace, 1877-1878 Ottoman-Russian War, Treaty of Lausanne, Minority Rights, Greece.*

** Bu çalışma Araştırma ve Yayın Etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.*

GİRİŞ

Türk ve Yunan halkları, yüzyıllar süren birliktelikten sonra 1789 Fransız İhtilâlinin ortaya attığı milliyetçi akımlar neticesinde Balkanlarda iki rakip unsur konumuna gelmiştir. Bu duruma neden olan gelişmelerin başında Rusların bölgeye olan ilgisi yatmaktadır. 1774'teki Küçük Kaynarca Antlaşması ile birlikte, Rusya Osmanlı içindeki Ortodoks Hristiyan halkın himayesini elde etmiştir. Bu himaye sıfatı ile Rus müdahalesinin başlangıç noktası kabul edilen 1806-1812 Türk-Rus Savaşı sonrası imzalanan 28 Mayıs 1812 tarihli Bükreş Barış Antlaşması Rusya'nın Balkanlardaki jeopolitik doktrininin temelini oluşturmuştur. Bu antlaşma, daha sonra Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan 1826 Akkerman Sözleşmesi ve 1829 Edirne Antlaşmasına referans olmuş ve Rus taleplerinin dayanağını teşkil etmiştir. Böylece Rusların Balkanlarda bağımsız Ortodoks devletler kurmaya yönelik teşebbüsleri Balkan coğrafyasının kaderini etkilemiştir (Yılmazçelik ve Özdem, 2016: 291, 307).

Osmanlı Devleti, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan yenik ayrılınca Ruslar ile Edirne Antlaşması'nı imzalamış ve Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmiştir. Osmanlı Devleti'nin ata yadigârı Balkan hâkimiyetinin zayıflamasına karşılık Yunanistan bu coğrafyada sınırlarını adım adım genişletme yoluna gitmiş ve bu genişleme girişimini uyguladığı rasyonel politikalar ile Lozan sürecine kadar başarılı bir şekilde devam ettirmiştir.

XIX. yüzyılda ise Balkan topraklarında Batılı devletlerin “Şark Meselesi” kapsamında Osmanlı aleyhinde giriştiği isyan hareketlerinin de etkisi ile Osmanlı idaresinin bu coğrafyaya olan alakası yeniden artmıştır. Normalde Osmanlı padişahlarının İstanbul'u terk ederek yurt dışına çıkmaları pek alışagelmış bir davranış olmasa da Padişah II. Mahmut Rumeli'ye, Abdülaziz İngiltere'ye, Abdülmecid Kosova'ya ve Padişah Reşat Rumeli'ye oldukça anlamlı sayılabilecek seyahatlerde bulunmuşlardır. Sultanların belirtilen bu ge-

zileri siyasi mahiyet taşıdığı gibi, bölgenin birlik ve beraberliğini sağlamlaştırmak gayesi de gütmekteydi (Karaman, 2016: 57, 60). Kuşkusuz devlet erkânı Balkanlarda gidişatın yolunda olmadığını farkındaydı. Fakat idare, Balkanların kaderine dair realist öngörülerden o kadar uzaktı ki Hariciye Nazırı Asım Bey'in "Balkanlardan imanım kadar eminim" (Kuran, 2000: 382) sözleri müteakip dönemde bölgede yaşanacak felakete dair aşırı iyimser bir tablo çizildiğini ve olacıklardan bihaber olduğunu göstermekteydi. Türk tarafına göre bölge çok uzun yıllar Türk egemenliği altında kalmış ve adeta Osmanlıdan daha Osmanlı hale gelmişti. Bundan dolayı Balkanların İstanbul'dan ayrı kalması düşünülemezdi. Zira Balkanlar demek Osmanlı demektir. Osmanlıyı cihan şümül bir devlet olmasına en büyük katkı yapan bu coğrafyanın ve bölge halkının ayrılmasını düşünmek bile bir fantezi idi. Belki de mevcut bu yaklaşım, Osmanlı idaresinin önündeki en büyük algı yanılsamasıydı ve şimdi payitaht mevcut Balkan algısını günün koşullarına göre bir türlü revize edememenin sonuçlarına katlanmak durumunda kalmıştı.

Sonuçta pek çok Balkan coğrafyasındaki alt bölgeler kısa sürelerde elden çıktı. En nihayetinde Osmanlı'nın yanı başındaki son topraklar olan Batı Trakya kaldı. Buranın kaderi ise henüz belli değildi. Oysa 1364-1913 döneminde uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalmış olan Batı Trakya öz ve öz Türk yurdu idi. Fakat bölge; 1913-1919 döneminde Bulgaristan, 1919-1920 döneminde Müttefik Devletleri temsilen Fransa ve 1920'dan sonra da Yunanistan'ın idaresine verildi. Türk İstiklâl Harbi sonrası ortaya çıkan Lozan statüsü ile bu topraklar Yunan egemenliğine bırakılmış fakat Batı Trakyalı Türkler yeni bir statü ile azınlık haklarını elde etmiştir.

1. COĞRAFYA

Batı Trakya, Avrupa kıtasının güney doğusundaki Balkan toprakları içerisindedir. Balkan yarımadası, ya da Güneydoğu Avrupa adıyla da anılan bu coğrafya Osmanlı döneminde genel olarak Rumeli şeklinde ifade edilmiştir. "Balkanlar" ifadesi günümüzde Türkçe ve Avrupa dillerinde yer bulmuştur (Şimşir, 1970: XVIII, XIX).

Balkanlar ifadesi Balkan Dağları ile özdeşleşmiş olmakla birlikte doğu batı hattındaki Balkan Dağları Bulgaristan'ı ikiye ayırmakta olup içinde bulunduğu yarımada da adını vermektedir (Karpas, 1992: 25) Balkan yarımadası içerisindeki Trakya; Doğu Trakya ve Batı Trakya diye iki coğrafi kısma ayrılır ve adını Hint-Avrupa kökenli bir halk olan Traklardan almaktadır. Trakya; Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Balkan-Rodop Sıradağları arasında kalan arazi parçasının adıdır. Doğu Trakya, bugünkü Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki topraklarının adıdır (Yaşar, 2005: 13).

Yunanistan'ın dokuz coğrafi bölgesinden³ (Aydınlı, 1971: 309) biri olan Batı Trakya ise batıda Mesta-Karasu Nehri ile Yunan Makedonya bölgesinden ayrılır. Günümüzde Yunanistan sınırlarındaki Batı Trakya; Meriç'in batısında, Ege Denizi ile Rodop Dağları arasında kalan ve batıda Mesta-Karasu

³ 1987 yılına kadar geçerli olup günümüzde resmî bir idari bölümlenme değildir. Fakat gayri resmî ifadelerde ve halk konuşmasında benimsenmiştir.

Nehri, Makedonya ile sınırlanan topraklardır ve Gümülcine, İskeçe, Dedeoğaç, Ferecik bölgelerini kapsamaktadır (Aydemir, 1993: 107.)

Osmanlının son döneminde ise bu topraklara günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde olmakla beraber bölgenin kuzeydeki bazı yerleşim alanları da dahildi. Yani Batı Trakya coğrafyası daha geniş bir alanı ifade etmekteydi. Bu yerler dikkate alındığında günümüzdeki Bulgaristan'daki Kırcaali, Mestanlı, Koşukavak, Ortaköy gibi şehirler ve bunlara bağlı kasaba ve köyler de belirtilen bölgeye dâhildir (Alp, 1995: 615).

Fakat bazı yazarlar ise Balkan yarımadası içerisinde yer alan bu önemli toprakları Batı Trakya, Doğu Trakya ve Kuzey Trakya olmak üzere üçe ayırmaktadır (Özdağ, 2001: 335). Bu tarz bir ayırım ise daha alt düzeyde ve ayrıntılı bir coğrafi tanımlamaya işaret eder. Trakya'nın kuzeyinde yer alan dağlık topraklar Kuzey Trakya diye anılır. Oysa bazı kaynaklarda Kuzey Trakya, Batı Trakya'ya dâhildir. Nevrokop, Ropçoz, Mustafa Paşa, Koşukavak, Kırcaali, Mestanlı, Darıdere, Eğridere, Paşmaklı, Develen (Dövlen) dağlık Kuzey Trakya içinde gösterilmektedir (Perin, 2000: 216; Bıyıklıoğlu, 1992: 183).

Batı Trakya'nın kuzey kısmı dağlık, orta bölümü engebeli, denize inen güney kesimi ise düz ve ovalıktır. (Cihan, 1999: 358.) Bunun sonucu olarak nüfus güney kısmında, yani dağların etekleri ile bu verimli ovalar üzerinde toplanmıştır. Nüfusun toplandığı başlıca yerleşim birimleri Türk hududundan itibaren Dedeoğaç, Sofulu, Dimetoka, Kumçiftliği, Ferecik, Şapçı, Gümülcine, İskeçe ve Şahin'dir (Özgüç, 1974: 12). Dağlık kesimde nüfus kesafeti ise azdır.

8578 km²'lik yüz ölçüme sahip Batı Trakya'da doğu batı ekseninde üç önemli il bulunmaktadır. Bunlar; doğuda merkezi Dedeoğaç (Aleksandrapolis) olan Evros, ortada merkezi Gümülcine (Komotini) olan Rodop ve batıda merkezi İskeçe (Ksanthi) olan Ksanthi'dir (Oran, 1986: 7). Mevcut ulaşım ağlarının verdiği olanaklar ile yerleşim alanlarında kolay bağlantı kurulabilir.

Batı Trakya coğrafyasını önemli kılan esas husus, bu toprakların Asya kıtasının Anadolu vasıtasıyla Avrupa'ya açılışında bir köprü vazifesi görmesidir (Cin, 2003: 20). Ayrıca bölge, Türkiye açısından batıdan gelebilecek muhtemel saldırılara karşı stratejik önemde olup ülkenin emniyetini sağlama hususunda bir tampon konumundadır (Aydınlı, 1971: 442). Batı Trakya, Güneydoğu Avrupa ve Türkiye arasında taşıdığı stratejik yaklaşma istikametleri itibari ile askerî coğrafya (Askerî Coğrafya: 7, 45) açısından da ayrı bir anlam taşır. Bu önemli özellikleri ile bölge sadece Güneydoğu Avrupa ve Türkiye'nin değil, tüm Avrupalı devletlerin ilgisini de çekmektedir. Günümüzde ABD'nin Batı Trakya'ya olan ilgisi ve bölgede üsler oluşturma gayretleri dikkate alındığında bölgeye olan alakanın her geçen gün arttığı görülmektedir.

2. 1877-1878 OSMANLI RUS HARBİ (93 HARBİ) VE ÖNCESİNDE BATI TRAKYA

Bölgenin en kadim sakinleri Hint-Avrupa orijinli olan Traklardır (Türkiye ve Türk Dünyası, 1997: 403). Bölgede M.Ö. VII. yüzyıldan itibaren Pers, Yunan ve Makedonya uygarlıkları egemen olmuş, sonrasın-

da Büyük İskender'in M.Ö. 335 yılındaki Trakya seferine kadar da Trakya Krallığı hüküm sürmüştür (Stoyanov, 2015: 437). Daha sonra bölge, Roma ve Bizans İmparatorluklarının egemenliğine girmiştir.

Bölgedeki Türk varlığının Balkanlara girmesi ise M.Ö. II. yüzyılda İskit Türkleri (Baş, 2005: 17) ile başlamış, bunları M.S. IV. yüzyılda Hunlar, VI. yüzyılda Avarlar, IX. yüzyılda Peçenekler, XI. yüzyılda ise Kuman Türkleri izlemiştir (Kurat, 1992: 19, 27, 45, 73, 98).

Kuman Türkleri, Balkanların fethinde önemli görevler üstlenmiş ve bu fetih sırasında yaptıkları yardımlardan ötürü kendilerine yardımcı anlamına gelen "Pomoga" veya "Pomagadiç" denmiş ve bu kelimeler zamanla günümüze "Pomak" olarak intikal etmiştir (Eren, 1998: 198).

Osmanlıların 1356'da Rumeli'ye ayak basması ile Türk akınları neticesinde 1360'da Dedeoğaç (Makri), Dimetoka ve çevresi, 1363'te Sazlıdere Muharebesi'nin ardından ise Edirne şehri zapt edilmiştir. Evrenos Bey Gümölcine ve çevresini Osmanlı hudutlarına dahil etmiştir. Türklerin ilerlemesi devam etmiş ve fethedilen bu yerlere iskân için Anadolu'dan Türk nüfusu getirilmiştir. En nihayetinde Batı Trakya, Osmanlı idarî teşkilâtında uzun yıllar Rumeli eyaleti içerisinde yer almıştır (Halaçoğlu ve Eren, 1992: 144, 145).

Bununla birlikte 93 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından imzalanan 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması ile bölgenin doğu tarafı Bulgaristan'a bırakılmıştır. Bu gelişmeler yaşanırken 14 Nisan 1878'de Çirmen yakınlarında işgal kuvvetlerine karşı ilk direniş başlamıştır. Başlayan bu direniş zamanla Rus ve Bulgar işgaline karşı bir silahlı ayaklanmaya dönüşmüştür. İşgale tepki veren bölge sakinlerinin amaçları hakkında malumat elde etmek ve onları sakinleştirmek üzere İstanbul'dan Rus memurlarıyla birlikte bir heyet bölgeye gönderilmiş ve yörenin kanaat önderleri ile görüşülmüştür. Bu görüşmede Türk önderler; bölgede Rus askerler var oldukça silahlarını vermeyeceklerini açıkladıkları gibi Osmanlı idaresi dışında bir yönetimi de kabul etmeyeceklerini bildirmişlerdir. Diğer yandan Ahmed Ağa Timirski'nin liderliğinde bölgeyi de içerecek şekilde Batı Trakya Geçici Hükümeti (Özlem, 2009: 4) ya da bazı kaynaklarda Rodop Muvakkatesi ile de ifade bulan bir hükümet kurulmuştur.

Diğer yandan Nisan 1878'de Rus-Bulgar saldırılarına karşı Rodop'ta başlayan Türk mukavemet hareketinin 16 Mayıs 1878'de geçici bir hükümet mahiyetini alması (Bıyıklıoğlu, 1992: 523) bölgenin geleceğine dönük senaryolara damga vurmuştur. Batı Trakya ve Rodoplar'da yaşanan bu direniş hareketi ise Ayastefanos metninde bölgeye yönelik ilk kurgulanan senaryoda değişiklikler yapılmasına olanak sağlamıştır. Neticede 13 Temmuz 1878'de Berlin Antlaşması'yla yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve özerk Şarkî Rumeli vilâyeti kurulmuştur. Bu yeni gelişme ile kısmen huzura kavuşan bölge sakinleri Bulgaristan'ın 18 Eylül 1885'te vilâyeti ilhakı ile (Bıyıklıoğlu, 1992: 324) tekrar bir başka hak arama mücadelesine koyulmuş ve İstanbul'a katılmıştır (Halaçoğlu ve Eren, 1992: 144,145).

5 Kasım 1885-5 Nisan 1886 döneminde "İstanbul Konferansı", "Elçiler Konferansı", "Tophane Konferansı" gibi birden çok şekilde anılan görüşmelerde Berlin Antlaşması'nın Doğu Rumeli Eyaleti

maddeleri de masaya yatırılmıştır. Bir bakıma “Küçük Berlin” (Aydın, 2012: 122) olarak görülen görüşmeler neticesinde Doğu Rumeli Valiliği, Bulgaristan Prensi’ne verilmiştir. Askeri önemdeki Kırcaali ve Rodop’un bazı köyleri Osmanlı yönetimine geçmiş, Doğu Rumeli’deki Osmanlı uyruğunun güvenlik ve varlığı ise teminat altına alınmıştır.

Berlin Kongresi sonrasında yaşanan gelişmeler dikkate alındığında Osmanlı Devleti; 1911-1912 İtalyan ve 1912-1913-Balkan Harplerine kadar, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi dışında (bu da bir ay sürmüştür) 33 senelik bir barış devri geçirmiştir. Bu dönem, Osmanlı açısından dış meselelerden ziyade iç meselelerin ön plana çıktığı (Türk İstiklal Harbi I, 1999: 3) ve devletin ömrünün yarım asır uzadığı (Bıyıklıoğlu, 1992: 523) bir dönem olmuştur. Fakat bölgeye yönelik özellikle Bulgar ve Yunan arzuları perde arkasında güçlenerek devam etmiş ve bölgenin kendilerine verilmesine yönelik uygun zeminin oluşuncaya kadar mevcut ideallerini belli bir süre gizlemişlerdir.

Osmanlı’nın dağılması neticesinde üzerinde ulus devletlerin kurulması sorunu olarak görülen Şark Meselesi (Yerasimos, 1994: 7) müteakip süreçte bölgede kendisini fazlasıyla hissettirmiştir. Fakat Osmanlı yönetiminin güç dengesi politikalarının etkisi ile Batı Trakya bir süre daha İstanbul yönetiminin elinde kalmıştır.

3. GARBÎ TRAKYA HÜKÛMET-İ MUVAKKATESİ VE GARBÎ TRAKYA HÜKÛMET-İ MÜSTAKİLESİ (31 AĞUSTOS-24 EKİM 1913)

Berlin Kongresi sonrasında Batı Trakya’da kısmen barış devri yaşanmış olsa da 8 Ekim 1912’de Balkan Savaşı başlayınca İtalya ile Trablusgarp Savaşı’na son veren 18 Ekim 1912 tarihli Uşi Antlaşması imzalanmış ve Osmanlı Genelkurmayınca birçok subay Libya’dan İstanbul’a çağrılarak Balkan Savaşlarına iştirak etmiştir. Gerilla Savaşlarında ustalaşmış, İttihat ve Terakki üyesi, aynı zamanda Trablusgarp Savaşı’nda Enver Bey ile yakinen çalışma fırsatını yakalamış Süleyman Askeri de geri dönmesi talimatı verilen subaylar arasındadır (Yiğit, 2016: 358-360).

Yurda dönen bu subaylar Balkan coğrafyasında kalan son vatan topraklarını ülke hudutları içerisinde tutmak için çetin bir mücadeleye başladı. İstanbul merkezli bu hareket bir taraftan İstanbul’dan habersizmiş havası vermeye gayret gösterirken diğer taraftan yerel unsurları teşkilatlandırıyordu. Bununla birlikte Balkan Savaşları bölgenin geleceğine yönelik tedirginliği ve karamsarlığı arttırdı.

Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşında yenilince 30 Mayıs 1913’te Londra Barış Antlaşması’nı onaylayarak Midye-Enez hattını sınır olarak kabul etti. Bir nevi I. Balkan Savaşı’nın devamı niteliğindeki II. Balkan Savaşı başlayınca Osmanlı Devleti 23 Temmuz 1913’te Bulgaristan’dan Edirne’yi geri aldı ve Meriç Nehri’ne kadar olan toprakları kurtardı (Bıyıklıoğlu, 1992: 69). Yunanlılar ve Sırp lar ise Bulgar Ordusu’nu Makedonya’dan çıkardı. Bu sırada Bulgaristan’dan pay almak isteyen Rumenler de savaşa girdiler ve kısa zamanda Bulgar Dobrucası’nı ele geçirdiler.

Savaşın ardından Batı Trakya 10 Ağustos 1913'de Bükreş Antlaşması ile Bulgarlara terk edildi (Bıyıklıoğlu, 1992: 73). II. Balkan Savaşı'nı sona erdiren bu antlaşma ile Yunanistan, Batı Trakya'yı elde etmeyi çok istediği halde Bulgarlara bırakmak zorunda kaldı.

Bükreş Antlaşmasına göre Batı Trakya atık Bulgarların olmuştu ve 70 millik Ege kıyısı Bulgaristan'a bırakılmıştı (Anderson, F.M. and Hershey, A.S., 1918: 440). Böylece Bulgar yönetimi uzun zamandır hayalini kurduğu Ege Denizi'ne ulaşarak burada bir mahreç elde etmiş oldu. Bulgar idaresi bunun yanında Makedonya'nın bir kısmını da ele geçirdi.

Batı Trakya'nın Bulgarlara bırakılması karşısında Yunanistan bu toprakların Osmanlı Devleti'ne verilmesi için açıkça Bab-ı âliye destek verdi. Bu destek, Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa'nın 11 Ağustos 1913'te Sadrazama çektiği telgrafta da görülmekteydi. Bu telgrafta Yunanistan'ın Batı Trakya'nın idaresi için Bulgarlardan ziyade Türkleri arzu ettiği belirtilmekteydi (Bayur, 1991: 473). Yunanlıların Batı Trakya'yı Türklere bırakmayı düşünmelerinin altında yatan zahiri sebep bölgede yaşayan Rumları Bulgarların zulmü ve kötü idaresinden korumaktı. Oysa gerçek Yunan niyetinin altında Türklerde kalacak olan bu toprakları ileride daha kolay ele geçirebilecekleri algısının hakim olması yatmaktaydı.

Gerçekten de Bulgarların bölgeye gelişi ile Türkler üzerinde baskı artmış (Osmanlı Belgelerinde, 2009: 110) ve bu baskılar diğer bölge uluslarına da kısa sürede yansımıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında Edirne'de tertiplenmiş olan Türk akıncı müfrezelerinin komutanı Eşref Kuşçubaşı, 15 Subay ve 100 seçkin er toplam 116 kişilik bir gönüllü grubu ile 15 Ağustos 1913'te Batı Trakya'ya girerek bölgede yaşayan Türkleri teşkilatlandırmıştır (Bıyıklıoğlu, 1992: 73-74). Bu teşebbüs neticesinde bölge halkının desteğinde Türk müfrezesi kısa zamanda duruma hâkim oldu. Koşukavak, Mestanlı ve Kırcaali'nin işgali ise Osmanlık Başkumandanlık Vekâletince uygun görülmedi ve 19 Ağustos 1913 tarihli bir telgrafla Koşukavak'tan daha ileriye gidilmemesi istendi. Bunun üzerine müfrezeye komutanı 22 Ağustos'ta Enver Bey'le bu durumu görüşmek üzere Ortaköy'de bir araya geldi ve Batı Trakya'nın diğer alanlarının da ele geçirilmesi kararlaştırıldı. Ortaköy Mutabakatından sonra 31 Ağustos'ta Gümülcine, 1 Eylül'de İskeçe ele geçirildi. Bölge halkının gayretleri ile Bulgar topraklarının güney kısmını teşkil eden Rodoplar ile Yunan yönetimindeki Batı Trakya ve Makedonya'nın da bir bölümünü içerecek şekilde Struma Karasu'ya kadar olan arazinin kontrolü sağlandı. Diğer yandan 31 Ağustos 1913'te merkez Gümülcine olmak üzere Garbî Trakya Hükûmet-i Muvakkatesinin kurulduğu kamuoyu ile paylaşıldı. Kurulan hükümetin başkanı ise Müderris Sâlih Efendi idi (Bıyıklıoğlu, 1992: 75, 76) Bağımsızlık ilânı ile başlayan bu kısa ömürlü devletin hudutları şu şekilde idi: en doğuda Meriç ırmağı, batıda ise Struma Karasu. Hükümetin idaresindeki devletin kuzey güney uzanımındaki derinliği dar bir bölge olmakla birlikte kuzey sınırları olarak 1912 Balkan Savaşlarından önceki Kırcaali-Robçoz hattı kabul edilmişti. Güneyde ise dış dünyaya deniz yolları ile bağlantı kurmasına olanak sağlayacak Ege Denizi diğer sınır hattını oluşturuyordu. (Halaçoğlu, Y. ve Eren, H., 1992: 145).

Her ne kadar tasarlanan ve özenle sınırları tayin edilen bu devletin toprakları küçük bir coğrafyayı kapsıyor olsa da bölgenin jeopolitik önemi dikkate alındığında ve özellikle Bulgarların Ege Denizi'nde bir liman elde etme arzuları ile bölgenin Rusların sıcak denizlere açılabilmesi için gözlerine kestirdiği bir coğrafya üzerinde olduğu bilindiğinden bölgedeki yaşanan gelişmeler sadece Türk ve Yunan taraflarını değil pek çok devletin gözlem sahasında hassas yerini korudu. Şimdilik bu güçler gelişmeleri yakından takip etmeyi tercih etmişlerdi.

Kuşkusuz bu dönemde Osmanlı idaresi de bölgeye yönelik kendi senaryolarını geliştirmek için çalışmalarına ağırlık vermişti. Resmi gayretler yanında sivil toplumu harekete geçirecek ve yerel direniş tohumunu atacak faaliyetler Osmanlı Sarayının düşündüğü hal tarzları arasında idi. Bu maksatla haber alma çalışmalarına ağırlık verilerek Türk askeri liderleri; bölgede teşkilatlanmaya katkı yapmak ve dış politikada olası bir pazarlıkta masada Türk tarafının elini güçlendirmek için görünüşte gayri resmi fakat hakikatte resmi görevlendirmeler ile bölgede vazifelendirildiler.

Bu görevlendirilen subaylar arasında kendisi de Balkan doğumlu olan Süleyman Askeri Bey'in (1883-Prizren) Osmanlıya başkentlik yapmış ve Türkler için oldukça ayrı bir anlamı olan Edirne'nin Bulgarlardan kurtuluşu ve bölgede geçici bir idarenin teşkilinde büyük payı vardır. Süleyman Askeri Bey, Meriç'in diğer yakasına milis kıyafetli, Osmanlı ile bağlantısı yokmuş senaryosu ve Zeynelabidin takma adı ile asi bir subay kimliğiyle geçmiştir.

Bu dönem Kuşçu Eşref'in de Batı Trakya'daki resmi olmayan faaliyetleri dikkate alındığında aktif eylemleri ile dikkat çekmektedir. Osmanlı idaresinin bu dönem Batı Trakya'ya yönelik resmi gayretleri yanında gayri resmi çalışmaları da dikkat çekicidir. Örneğin Osmanlı Ordusunun zahirde resmî görevi Meriç hattı ile sınırlı görünmektedir. Kuşkusuz idarenin bunda mevcut şartları dikkate alarak uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmemek ve devletin varlığını bir süre daha sürdürme politikası yattığı anlaşılmaktadır. Ayrıca resmi kabul gören Meriç hattı yaklaşımın çok ötesine geçen gayri resmi yaklaşımın gerçekleşmesine yönelik Osmanlı idaresinin tutumu oldukça dikkat çekici idi ve gayri resmi hedefleri gerçekleştirmek için İstanbul gizli birlikleri ve önemli şahsiyetleri devreye soktu. Bu maksatla Meriç Nehri hattından sonrası için girişilecek eylemlerde Teşkilat-ı Mahsusa ve milis kuvvetler harekete geçirildi. Neticede Osmanlı Hükümeti'nin Süleyman Askeri, Kuşçu Eşref ve emrindeki unsurlara gizliden sağlanan destek ve yapılan eylemlerinin görmemezlikten gelinmesiyle bu hareket Meriç hattını geçerek bölgeye sızmıştır. (Yiğit, 2016: 367). Dönemin bölgeye yönelik askeri gayretleri değerlendirildiğinde Osmanlı'nın Batı Trakya'da yaptıkları, yerel kuvvetlerin de işin içine sokulduğu günümüz hibrit savaşının bir nevi türevi idi. Osmanlı yönetimi görünüşte işin içinde yoktu ve dünya kamuoyuna bu mesaj verilmek isteniyordu. Osmanlı idaresi bölgede doğrudan çatışan taraf olmadığı izlenimini vermekle birlikte perde arkasında yerel unsurlar ve istihbarat ikilemini gayet başarılı tatbik ederek sonuca ulaşmayı hedefliyordu.

Bunun yanında bölgede kurulan Geçici Hükümet'in lider kadrosu inanmış, yetenekli kimselerdi ve sorunların çözümünde başarı sağlama gayretindeydi. Fakat kısa bir süre sonra uluslararası arenada büyük sorunlar kendisini gösterdi ve bu kadronun mevcut problemleri dış destek almadan aşması oldukça güçtü. Geçici Hükümet'in ilân edilmesinin ardından Büyük Devletler yaşananlar karşısında endişelerini ifade etmiş ve hatta İngiltere, Rusların bu duruma kuvvetli bir tepki vererek mevcut gelişmelerin Osmanlı-Rus Savaşı'na neden olabileceğine vurgu yapmıştır. Büyük Devletlerin ana yaklaşımı, Osmanlı'nın Edirne'yi elinde tutacağı fakat Batı Trakya'nın Bulgaristan'a verileceği bir mutabakat yönündeydi. Diğer bir deyişle bu güçler, Batı Trakya Bağımsız Hükümeti'nin varlığından rahatsızlık duymakta ve bu yapının sonlandırılmasını istemekteydi. Bu durum karşısında başkent İstanbul, Batı Trakya'daki yönetim kadrosuna henüz kurdukları devletten vazgeçmeleri için baskı yapmaya başladı (Fortna, 2017: 172, 173). Kuşkusuz bu baskılar, Batı Trakya kesiminde hayal kırıklığına neden olmakla birlikte bu taleplerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı da muğlaktı ve bir senaryo olabilme durumu da vardı.

Yunanistan ise Bulgaristan'ın Batı Trakya'da ve diğer bölgelerdeki Ortodoks sakinlerini kontrol etmesinden endişe duyuyordu. Bulgar yayılcılığına mâni olmak için Geçici Hükümet ile iş birliğine başladı (Fortna, 2017: 173). Yunan idaresinin bölge dinamikleri ile iş birliğine girişmesi mevcut statükodan ileri geliyordu.

22 ve 23 Eylül 1913'te Ferecik ve Sofulu'da Türk kaynaklarına göre "şiddetli çarpışma", Bulgar anlatılarında ise "mezalim" olarak yaşanan gelişmeler İstanbul hükümetini daha da endişelendirdi. Yunan basını yaşananları, Eşref'in komutası altındaki birliğin bazı Bulgar köylerine baskınlar gerçekleştirerek 1.000 kadar komitacıyı esir alması şeklinde kamuoyu ile paylaştı. Esir alınan Bulgar komitacıların yoldaşları da belirli bir sayıdaki silahlı köylüyle birlikte Eşref'in kuvvetlerine saldırdı (Fortna, 2017: 174, 175). Yaşananlar, bölge ve Osmanlı için yeni krizlerin adeta işaretiydi.

Garbî Trakya Hükümet-i Müstakilesi 25 Eylül 1913'de tam bağımsızlığını ilân etti. Eşref ve arkadaşları 25 Eylül 1913'te İstanbul'a Batı Trakya Bağımsız Hükümeti'nin ilân edildiğini bildirdi (Bıyıklıoğlu, 1992, 79, 80). Artık "geçici" olmayan ve ismi değişen devlet daha cesur bir tutum benimsedi (Fortna, 2017: 176).

Öte yandan Batı Trakya, 10 Ağustos Bükreş Antlaşması'nda kararlaştırıldığı gibi Osmanlı-Bulgaristan arasında 30 Eylül 1913 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşması ile Bulgarlara bırakıldı (Bilsel, 1998: 193). 29 Eylül'de Osmanlı-Bulgar Antlaşmasının imza edilmesi ise Batı Trakya Geçici Hükümeti'nin elini zayıflattı. Osmanlı yönetimi, Osmanlı savaşçılarını geri dönüp Batı Trakya'yı Bulgaristan'a bırakan Bükreş Antlaşması'nın koşullarını tanımalarını emretti. Eşref, Sami ve Askerî Beyler bu öneriye öfkeyle karşılık verip bir ikilemle karşı karşıya kaldılar (Fortna, 2017: 175).

4 M.Cemil Bilsel 29 Eylül 1923 tarihli antlaşmayı 30 Eylül 1913 olarak belirtmiştir. Fakat antlaşma metninde 29 Eylül 1913 olarak geçmektedir.

Diğer yandan Yunanistan, Osmanlı yönetiminin Bulgaristan ile yakınlaşmasını engellemek amacıyla 2 Ekim 1913’de Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’ni tanıdı ve Dedeağaç’ı geri verdi. Fakat Osmanlı Devleti, Batı Trakya Türk Cumhuriyeti’ni tanımadı. Yeni kurulan bu devletin tüm resmi binalarında, yeşil-beyaz-siyah zemin üzerine hilal ve üç yıldızlı bayrak dalgalanıyordu (Bıyıklıoğlu, 1992, 80-81). Aynı zamanda bu devletin Süleyman Askeri’nin kaleme aldığı bir milli marşı da vardı. Türkçe ve Yunanca olmak üzere iki dilli pasaport uygulamasına geçildi ve posta pulları basıldı. Fakat bunlar devletin devamlılığını sağlayamadı (Fortna, 2017: 182, 168). Bulgarlar ile yapılan İstanbul Anlaşması’nı tatbik için Bahriye Nazırı Cemal Paşa Edirne, Dimetoka, Dedeağaç yolu ile Gümülcine ve Oradan İskeçe’ye gitti. Batı Trakya ziyaretinde bölgenin Bulgarlara teslimi noktasında yöneticilerini ikna etti ve Batı Trakya’nın Bulgarlara teslimi başladı. Cemal Paşa ise bir hafta sonra İstanbul’a geri döndü (Cemal Paşa, 2010: 64). Yaşanan gelişmeler karşısında Hükümet 25 Ekim 1913’te varlığına son verdi ve ilk Türk Cumhuriyeti tarih sahnesinden silindi. Batı Trakya’da Garbî Trakya Hükûmet-i Müstakillesi varlığını ancak elli yedi gün sürdürebildi (Halaçoğlu ve Eren, 1992: 145).

4. 29 EYLÜL 1913 TARİHLİ İSTANBUL ANTLAŞMASI VE AZINLIK HAKLARI

20 Maddelik ana metin ve eklerden oluşan İstanbul Antlaşması’nın (Erim, 1953: 457–476) 8. maddesi kapsamında Bulgaristan topraklarında Bulgar tebaasından bulunan Müslümanlar, dolayısı ile Batı Trakya Türk azınlık da Bulgar tebaanın haiz olduğu aynı hukuk-ı mülkiye ve siyasîyeye kavuşmuştur. Ayrıca Batı Trakya Türk azınlığın din ve vicdan hürriyeti, ibadetlerini serbestçe yapabilmek hakları da teminat altına alınmıştır.

Aynı madde kapsamında Müslümanların geleneklerine riayet olunacağı ve padişah adına hutbelerin okunmaya devam edeceği de ifade edilmekteydi. Cemaat mallarına dokunulmayacağı da uzlaşılan bir diğer husustu.

Antlaşmaya 2 nolu ek “Müftülere müteallik mukavelename” olup, tüm Bulgaristan dolayısı ile Batı Trakya Türk azınlık için de müftülük haklarına dair düzenlemeleri belirliyordu. Sofya’da bir başmüftü bulunacağı ve müftülerin seçimle belirleneceği ifade edilmekteydi. Antlaşmaya 3 nolu ek ise taraflar arasında maddelere yönelik bir ihtilaf yaşanması durumunda Lahey Mahkemesi’ni işaret ediyordu.

Yine İstanbul Antlaşması ile en geç 25 Ekim 1913 tarihine kadar Batı Trakya’nın teslim edilmesi kararlaştırılmış (Bıyıklıoğlu, 1992: 85) ve Bulgaristan sınırlarına dâhil olan Batı Trakya’da vakıflar, mülkler, okullar ve mezarlıklara ait hakların mahfuz kalacağı şarta bağlanmıştır.

Toplam 5 adet ek içeren 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşması’nın önemi, o günün şartlarında Batı Trakya Türk azınlık için pek çok hakkı teminat altına almış olması ve sonraki süreçte yapılacak sözleşmelerde rehberlik etmesidir.

5. 14 KASIM 1913 TARİHLİ ATINA ANTLAŞMASI VE AZINLIKLAR

Atina Antlaşması ve 3 Numaralı Protokol'ün imzalandığı tarihte Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında Bulgaristan girdiğinden, bu antlaşma ve protokol sadece Yunanistan sınırları içinde kalan Müslüman azınlığın haklarını korumakta olup Batı Trakya için geçerli değildi. Çünkü Batı Trakya daha önce, yani 10 Ağustos 1913 Bükreş ve sonrasındaki 29 Eylül 1913 İstanbul Antlaşmaları ile Bulgarlara bırakılmıştı.

Balkan Savaşları nihayet bulunca Osmanlı İmparatorluğu Bulgaristan ile olduğu gibi Yunanistan ile de bir antlaşma imzaladı. Her ne kadar bu antlaşmada henüz Yunan toprağı olmayan Batı Trakya'yı ve Türklerini ifade eden doğrudan bir hüküm olmasa da antlaşmanın ortaya çıkardığı statü, Yunanistan içerisinde bırakılan Müslüman unsurların haklarını teminat altına almakta ve dolayısı ile sonradan Yunanistan'a bırakılacak Batı Trakya Türklerinin de haklarını güvence altına alıyordu.

I. Dünya Savaşı sonunda Batı Trakya toprakları Bulgaristan'dan alınıp Yunanistan sınırlarına dâhil olunca⁵ "Antlaşmaların Halefiyeti İlkesi" doğrultusunda, 14 Kasım 1913 Atina Antlaşması ve 3 Numaralı Protokol hükümleri Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlık için de işlerlik kazanmış oldu. Bu ilkeye göre bir toprak parçasına yeni sahip olan bir devletin daha önce yapmış olduğu antlaşmalar, ele geçirdiği toprak parçası için de geçerli olacağı kabul edilmekteydi.

14 Kasım 1913 tarihli Atina Antlaşması ve bu antlaşmaya bağlı olarak imzalanan 3 Nolu Protokol (Eren, 1998: 200-202; Erim, 1953: 477-488; Oran, 1986: 36-37) ile Yunanistan sınırları içinde kalan Müslümanların hakları korunmuş, her iki metin Batı Trakya Türk Müslüman azınlığı için Yunanistan'a yükümlülük getiren uluslararası bir belge olmuştur.

16 maddelik ana metin ve üç protokolden oluşan Atina Antlaşması'nın ana metninin 2. maddesine göre, taraflar arasında daha önce yapılmış ve yürürlükteki antlaşmalar geçerli olacaktır.

Atina Antlaşması'nın 5.maddesinde ise, Yunanistan'a terk edilen topraklarda, Yunanistan'ın bu toprakları işgaline kadar Müslüman azınlığın elde ettiği hakların bundan sonra da geçerli olacağı belirtilmekte idi.

Osmanlı uyrukluğuna sahip Yunanistan'ı terk etmiş olanların, bu ülkedeki gayrimenkullerinin muhafaza edileceği ve arzu ederlerse gayrimenkullerini başkalarının idare edebileceği, hiç kimsenin yasal olarak belirlenmiş kamu yararı dışında, uygun ve peşin bir tazminat ödemediği mülkiyetinden mahrum bırakılmayacağı hükümleri de antlaşmanın 6. maddesinde yer almaktaydı.

Antlaşmanın 11. maddesi de Yunanistan'a terk edilen topraklarda kalanların yaşam, mal, din ve geleneklerinin güvence altına alınacağına ve Müslüman azınlığın Yunan kökenli vatandaşlarla eşit haklara sahip olacaklarına vurgu yapmaktaydı. İlâveten Müslümanlar din ve ibadet hususunda serbestiye

5 I. Dünya Savaşı'nın sonunda Müttefiklerin de desteği ile Yunanistan, 18 Nisan 1920'de başlayan San Remo Konferansı görüşmeleri nihayet bulmadan bölgeyi işgal etmeye koyuldu.

malik olacaklar ve inançlarının gereklerini de alenen yerine getirebileceklerdi. Halife sıfatıyla Padişahın ismi de hutbelerde okunmaya devam edecekti. Yine bu maddeye göre: Müslümanların sahip oldukları nakit ve mallara hiçbir şekilde el konulmayacaktı.

Müslümanların kendi dini liderleri ile aralarındaki ilişkilere müdahale edilmeyecek, bu dini liderler, İstanbul'daki Şeyhülislâmlık makamına bağlı olmaya devam edecek ve Müftüler oradaki Müslümanlar tarafından seçilecekti.

Başmüftü, Yunan sınırları içerisindeki tüm müftülerin tespit ettiği üç adaydan Yunanistan Kralı tarafından atanacaktı. Müftülerin dini konular yanında izdivaç, nafaka ve vakıf yöneticilerinin tayini gibi dünyevi sorunlarla meşgul olacakları da bu madde de ifade edilmekteydi.

12. Maddeye göre ise Yunan yetkililer Müslüman azınlığın vakıf malları hukukuna riayet edecek ve gerekli hassasiyeti göstereceklerdi.

1913 Atina Antlaşması'na ek 3 Numaralı Protokol ise bir kez daha Antlaşmanın 13. maddesinde belirtilen "Müslüman cemaatlerin tüzel kişiliğinin tanındığına" dair vurgu yapmaktaydı.

Özet olarak getirilen bu düzenlemeler ile Yunanistan hudutları içerisinde bırakılan Müslüman Türk azınlığın pek çok hakkının garanti altına alınacağı ifade edilmiş ve bu durum yasal çerçeve ile kayıt altına alınarak kamuoyu ile paylaşılmıştır.

6. I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI-TÜRK İSTİKLÂL HARBİ DÖNEMİ BATI TRAKYA

1913-1918 yılları arasında bölge Bulgar idaresinde kalmakla birlikte bölgedeki Türklerin istiklâl ve İstanbul'a bağlanma mücadelesi güncelliğini korudu. Direniş ateşi bölgede görev yapan Türk unsurlarının önderleri tarafından hep diri tutuldu. Yüzbaşı Fuad (Balkan), Şakir Zümre ve Cevad Beyler Drama'da Bulgar çeteleriyle mücadele etmek ve siyasal olarak örgütlenmeyi tesis için "Garbı Kurtuluş Komitesi" kuruldu.⁶ Bu yönetim varlığını 27 Eylül 1917'ye dek sürdürdü (Oran, 1986: 10).

He ne kadar Batı Trakya, I. Dünya Savaşı yıllarında Bulgar idaresinde kalmasına rağmen bölgede ileri gelen Türk-Müslüman ahali İstanbul ile olan bağını kesmedi ve bir şekilde yeniden İstanbul'a bağlanma gayretlerini devam ettirdi. Bununla birlikte Osmanlı gizli örgütü de bölgeye yönelik çalışmalarını sürdürdü. Diğer taraftan Yunanistan tarafı ise savaş bittikten sonra bölgenin Müttefiklerce kendisine verileceği yönünde bir yaklaşım içerisindeydi ve Ege'de olası bir üs, mahreç ile Bulgarlar ile komşu olmaya kesinlikle karşı idiler. Olası böyle bir durum, Yunan Denizi olarak gördükleri Ege'ye yeni bir ortak demekti ve hayalini kurdukları Megali İdea'yı gerçekleştirmenin önünde bir diğer engel olabilirdi.

⁶ Baskın Oran'ın eserinde komitenin kuruluş tarihi sehven (39 Temmuz 1915) yazılmıştır. Bıyıklıoğlu bu komitenin 29 Eylül 1913 tarihli İstanbul Antlaşmasından sonraki bir tarihte Süleyman Askeri Bey tarafından kurulmuş olabileceğine işaret etmekte ve net bir tarih belirtmemektedir (1992: 90). Ayrıca I. Dünya Savaşı sonrası aynı isimle bir başka komitenin de 10 Kasım 1918 günlerinde İstanbul'da kurulduğuna işaret etmektedir (1992: 138).

I. Dünya Savaşı sonunda 29 Eylül 1918’de Bulgarların teslim olmasıyla bağlaşıkların Osmanlı Devleti ile olan bağlantısı kesildi. Yaşanan gelişmeler karşısında Boğazların ve Doğu Trakya’nın Bulgaristan ve Batı Trakya üzerinden tehlikeye düşmesi, Almanya ile diğer bağlaşıkları ağır koşullarla da olsa bir mütareke yapmaya zorladı (Türk İstiklal Harbi I, 1999: 27). Kuşkusuz yaşanan gelişmeler Yunan tarafını memnun etti ve Yunan yetkililer bölgenin Yunanistan’a verilmesine yönelik diplomatik girişimlere hız verdiler.

Bu gelişmeler yaşanırken I. Dünya Savaşı’ndan sonra Kasım 1918’de tüm Trakya’da yabancı işgaline karşı bir hareket gelişti. Bu hareketin merkezi ise Edirne idi ve 7 Kasım 1918’de Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu (Bıyıklıoğlu, 1992: 327). Cemiyetin gayesi tüm Trakya’nın Osmanlı hudutları içerisinde kalmasını sağlamak idi. Bu teşkilatın faaliyetlerine benzer şekilde Batı Trakya Komitesi de çalışmalarına yön verdi. Bu komitenin temel amacı, bölgenin Bulgar egemenliğinden ötürü siyasi teşkilatlanma ile özgürlük mücadelesini ortaya çıkarabilmektir. Daha sonrasında Batı Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını alacak bu Komitenin kuruluşundaki üyelerin tamamı Batı Trakyalıydı. Bu üyeler, bölgenin Bulgar kontrolüne geçmesi karşısında İstanbul’a gelmişlerdi. Komitenin icra ettiği faaliyetler bölgedeki direncin ve mücadelenin zinde kalmasını sağladı. Örgütün İstanbul’daki liderleri ateşkesin ardından Batı Trakya’ya giderek II. Batı Trakya Devleti’nin kurulmasında görev aldılar (Baris, 2013: 36, 37).

İtilâf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanınca bazı Osmanlı ileri gelenleri Wilson Prensipleri ile teselli bulup bu prensiplerin ışığında Doğu Trakya’nın bütününün Türklere bırakılacağına, Batı Trakya’ya bir kısım haklar tanınacağına kanaat getirdi. Oysa bu büyük bir yanılgıydı. Zira Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, 19 Aralık 1916’da Birinci Dünya Savaşı’nın amacının ve barış şartlarının neler olacağına dair sorusuna İtilâf Devletleri, 10 Ocak 1917’de “Türklerin idaresi altında yaşayan uluslar kurtarılacak, Batı uygarlığına yabancı olan Osmanlı İmparatorluğu Avrupa topraklarından atılacaktır” şeklinde cevap verdiler (Türk İstiklal Harbi I, 1999: 52, 55). Bu durum, tüm Anadolu Türklerinin yanında Batı Trakya Türklerinin yok sayılması anlamına gelmekteydi ve savaşın galiplerinin asıl niyetlerini ortaya koymaktaydı.

Ateşkes antlaşmalarından sonra I. Dünya Savaşı’nı sona erdiren esas antlaşmaların hazırlandığı uluslararası statüdeki Paris Barış Konferansı 18 Ocak 1919’da açıldı (Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Kurtuluş Savaşımız (1919-1922), 1973: 1). Yunanistan tarafını temsilen Venizelos, Yunan iddialarını 3 ve 4 Şubat’ta İtilâf Devleti Temsilcileri’ne anlatmak amacıyla Paris Barış Konferansı huzuruna çıktı (Yavuz, 2016, 278-279). Venizelos gerçekleşen bu toplantılarda karşısında Osmanlı temsilcisinin de bulunmamasından cesaret alarak Anadolu’ya, Rumlara dair oldukça ileri giden düşüncelerini beyan etti ve komşu ülkelerden olası toprak taleplerini dile getirdi. Diğer taraftan Venizelos Paris’te konferans henüz son bulmadan akıllı manevralar ile Türkler için bir başka anlam ifade edilen İzmir’in işgalinin İtalya’ya rağmen gerçekleşmesini sağladı.

Galip devletlerin kendilerinin kurguladığı ve kesin barış antlaşmalarının şekil alması beklenen Paris Barış Konferansı'nda, bölgenin geleceğine yönelik kesin bir karar alınmadı. Bununla birlikte Bulgar topraklarının güneyindeki hudutlarını tespit edecek bir barış antlaşması yapılması ve Batı Trakya için nihai bir karar alınana kadar bölgenin Müttefiklerce işgal edilmesi kararlaştırıldı. Bu kapsamda Neuilly'de 27 Kasım 1919'da bir barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşma kapsamında Batı Trakya'nın dağlık kuzey kısımları Bulgar idaresine, güney kısımları ise Müttefiklere bırakıldı. Müttefikler adına işgal girişimi ise Fransız kuvvetlerince gerçekleştirildi.

Bu arada Yunanlıların İskeçe'yi işgal edeceği duyumları üzerine Enver Paşa, Garbi Trakya Komitesi'ni Gümülcine'ye gönderdi. Bu komite 1915'te kurulmuş olan⁷ örgütün devamı niteliğindedi ve Yüzbaşı Süleyman Askeri Bey, payitahttaki bölgenin ileri gelenleri ile beraber Batı Trakya'daki gelişmeleri yakından izlemekteydi (Oran, 1986: 11).

Batı Trakya Bulgarlardan 15 Ekim 1919'de alınmış ve müttefikleri temsilen Fransız askerlerinin yönetimine bırakılmıştı. Bölgede, Fransız General Charpy'nin başkanlığında "Müttefiklerarası Batı Trakya Hükümeti" kuruldu ve bu yönetim 23 Mayıs 1920'ye kadar varlığını sürdürdü. Bıyıklıoğlu'na göre Müttefiklerarası Batı Trakya Hükümeti, bölgenin geleceğine yönelik nihai hüküm verilinceye kadar kurgusal bir oluşumdu ve amacı Yunan işgali için uygun yapıyı tesis ederek Venizelos'un siyasetini kolaylaştırmaktı (1992:183, 184, 529).

15 Ekim 1919-23 Mayıs 1920 arasındaki "Müttefiklerarası Trakya Hükümeti" dönemi muğlaktır. Kimi kaynaklar (Batıbey, ? : 40) bu hükümeti, yönetim kademesindeki Türklerin çoğunluğundan dolayı açıkça bir Türk Hükümeti şeklinde ilân etmekte, buna karşılık Bıyıklıoğlu bu hükümetin faaliyetlerine şüpheyle yaklaşmaktadır (Oran, 1986: 11).

Batı Trakya'da bu gelişmeler yaşanırken 28 Ocak 1920 tarihli Misak-ı Milli kamuoyu ile paylaşıldı. Kurulması düşünülen yeni devletin hudutlarına yönelik 6 maddelik bu metnin 3. maddesi bölgeyi ilgilendirmekte idi ve Batı Trakya meselesine dair husus şu şekilde yer almıştı: Batı Trakya'nın hukuکی yapısının tespiti, bölge sakinlerinin hür iradeleri ile beyan edecekleri esasa göre olmalıdır (Soysal, 2000: 15). Misak-ı Milli'de Batı Trakya'nın yer alması bölge için mücadele edenler için sevindirici olmuş ve bu motivasyonla mücadeleye hız vermişlerdir.

Bölgede yaşanan gelişmeler dikkate alındığında Müttefiklerarası yönetimden sonra plebisit ile Türkiye'ye bağlanma ya da bağımsız kalma arzusu son bulmadı ve örgütlenme çabaları devam etti. Bölgenin Yunanlılar tarafından resmî işgâlinin 22 Mayıs 1920'de tamamlanmasından sonra, İttihat ve Terakki'nin çabaları ile yeni bir hükümet kuruldu. Gümülcine'nin Hemitli bucağında Peştereli Tevfik Bey önderliğinde 25 Ma-

7 Tevfik Bıyıklıoğlu eserinde bu komitenin kuruluş tarihi olarak 29 Eylül 1913 İstanbul Antlaşması sonrasına, yani Yunanlılara, Sırlara karşı Osmanlı-Bulgar müşterek mücadelesindeki sürece işaret etmekte ve kesin bir tarih belirtmemektedir (1992: 90).

yıs 1920’de⁸ kurulan bu hükümet varlığını 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması’nın imzalanmasına dek sürdürmüştür. Bazı kaynaklarda “Batı Trakya Ulusal Hükümeti” bazılarında “Batı Trakya Devlet-i Muvakkatesi” şeklinde ifade edilen bu girişim Türkiye’nin bölgedeki son direnmesidir (Oran, 1986: 13,14). Bu “proto” devlete, Garbî Trakya Hükümet-i Muvakkatesi de denildi. Bazen de Batı Trakya Türk Cumhuriyeti olarak ifade buldu. 25 Mayıs 1920’de ilân edilen devletin başrolünde, Balkan Savaşları’ndan sonra Batı Trakya’nın yeniden ele geçirilmesinde aktif rol alan Fuat Balkan vardı. Bu girişim zamanla Anadolu’daki seferle meşgul olan Yunan Ordusuna karşı bir gerilla hareketine dönüştü (Fortna, 2017: 186).

Bölge dışındaki direniş hareketinde Batı Trakyalı kökenliler etkin rol oynadılar. Bu kapsamda 25 Nisan 1922’de İstanbul’da Garbi Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş ve İstanbul’da toplanmış olan bölge ileri gelenleri Cemiyet’in çalışmalarını yönlendirmiştir. Zamanla bölge kadar bölge dışından temsilciler de bu harekete iştirak ettiler. Hareket içerisinde yer alan bu kişiler daha öncesinde Fuat Bey’in (Balkan) direniş hareketine destek olmuş ve Türk idaresinin egemenliği için mücadele etmiş kimselerdi (Bıyıklıoğlu, 1992: 141, 142, 185).

7. 10 AĞUSTOS 1920 TARİHLİ YUNAN SEVR’İ VE BÖLGEDEKİ TÜRK AZINLIĞININ HAKLARI

Batı Trakya Türk azınlığın haklarını elde etmesine giden tarihi süreçte 10 Ağustos 1920 tarihli Yunan Sevr’i ayrı bir dönüm taşıdır. Her ne kadar Türkiye’deki algıda sadece Osmanlı Sevr’i tek akla gelen yazılı metin olsa da diğer başka yazılı metinler de tarihteki yerini almıştır. Bu metinlerden birisi de Yunan Sevr’idir.

10 Ağustos 1920’de Osmanlı Devleti’nin ve halkının kaderine etki eden bir değil, tam üç tane Sevr Antlaşması vardır. Bunlar: Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalayan antlaşma, Batı Trakya’yı Yunanistan’a resmen veren Trakya konusundaki antlaşma ve Yunanistan’daki azınlıkların korunmasıyla ilgili olarak yapılan antlaşma yani “Yunan Sevr’idir (Oran, 1986: 43).

I. Dünya Savaşı sonrasında Fransa’nın başkenti Paris’in 3 km batısındaki Sevr banliyösünde imzalanan bu antlaşma ile Yunanistan daha önce 1919’da Neuilly Antlaşması ile elde ettiği Batı Trakya’ya bu defa Boğazlar Bölgesi hariç olmak üzere Doğu Trakya’yı da ilave etme şansı bulmuştur. Bu durum, Yunan Devleti’nin “Büyük Ülkü” süne bir adım daha yaklaşması anlamına gelmekteydi.

“Yunanistan’daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma” adını taşıyan ve topraklarını genişleten ülkelere azınlıkları koruma konusunda Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya tarafından kabul ettirilen antlaşmalardan olan bu metin, Milletler Cemiyeti sisteminin en tipik örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Yunan Krallığına ilave olacak topraklarda da geçerli olacak antlaşma hükümlerine göre ülke topraklarında yaşayan azınlıklar pek çok haklar elde etmiştir. Sevr’de ifade edilen bu haklar Lozan Antlaşması’nda da yer bulmuştur (Oran, 1986: 43).

8 Bıyıklıoğlu bu tarihi 27 Mayıs 1920 olarak ifade etmiştir (1992: 140).

Yunanistan, 1920 Yunan Sevr'i ile üç tip yükümlülüğün altına girmiştir: Birincisi ülkede yaşayan herkese yaşama hakkı ve özgürlük tanıma. İkincisi, din, dil ve soy azınlıklarına medeni ve siyasi haklardan ayırım yapılmaksızın yararlanmayı teminat altına almak. Üçüncüsü, azınlıkları kendi dilinde eğitim ve vakıfların tanınmasıdır (Eren, 1998: 202-204).

8. LOZAN KONFERANSI'NDA BATI TRAKYA

Türk İstiklal Harbi'nin askerî safhası 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması ile nihayet bulmuş ve böylece Anadolu ve Doğu Trakya toprakları Yunan esaretinden özgürlüğüne kavuşmuştur. Öte yandan Doğu Trakya topraklarının devamındaki Batı Trakya konusu Lozan Barış Konferansı'nda müzakere masasına havale edilmiştir. On dört maddelik Mudanya Ateşkes Antlaşmasında Türk tarafının barış antlaşması yapılana kadar Doğu Trakya'da asker bulunduramayacağı ve ordu toplamayacağı şartı kararlaştırılmıştır. Bu durum ise Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinde Türk tarafının müzakere gücünü sınırlandırmıştır. Sonraki süreçte Yunan birlikleri işgal ettiği yerlerden çekilmiş ve İtilâf Devletleri kontrolündeki bölgelerin Türk birliklerine teslimi otuz gün içinde sonuçlanmıştır. Kasım ayının sonuna kadar da tüm Doğu Trakya Türk topraklarına katılmıştır (Kırmit, 2021: 158). Mevcut bu şartlar altında Türk heyeti barış görüşmelerine katılmak üzere Lozan'a intikal etmiştir.

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922 tarihinde şehrin merkezindeki Mont Benon Gazinosu'nda başladı (Meray, 2001: 1). Açış konuşmaları ve konferans içtüzüğünün görüşülmesinden sonra Lozan görüşmelerinin ilk çalışma oturumu 21 Kasım 1922 günü Ouchy Şatosu'nda yapıldı ve Türkiye'nin Avrupa sınırı birinci öncelikli konulardan olarak gündeme geldi. 22 Kasım 1922 tarihinde çalışmalarına başlayan sınırlar meselesinin görüşüldüğü Arazi ve Askerlik İşleri Komisyonunun başkanlığını ise İngiliz delegesi Lord Curzon yürüttü (Türk Dış Politikasında 50 Yıl -Lozan, 1973: 10-16).

Görüşmelerde Türk tarafının elinde kendilerine daha önce verilmiş bir yol haritası vardı. Hükümet, İsmet Paşa heyetine yola çıkarken hızlı bir şekilde Bakanlar Kurulu toplantısında kararlaştırılan on dört maddelik bir talimat vermişti. Bunlar; Doğu sınırı, Irak sınırı, Suriye sınırı, Adalar, Trakya sınırı, Batı Trakya Sınırı (plebisit istenecek), Boğazlar, Kapitülasyonlar, azınlıklar, Osmanlı Borçları, ordu ve donanmaya sınırlama konulmaması, yabancı kuruluşların yasaya uyması, ayrılan ülkeler için Misakı Milli'nin ilgili maddesinin geçerli olması, İslam ve cemaat vakıflarının haklarının eski anlaşmalarla sağlanacak olmasıydı (**Şimşir, 1990: XIV**).

Görüşmeler sırasında daha başlangıçta Türk tarafını baskı altına almak için Lord Curzon siyasi manevra olarak Türklerin zayıf olduğunu düşündüğü konuların ilk ele alınmasını arzuluyordu ve bu gayeyle diplomatik hamlesini sergiledi. Sonuçta Curzon'un çabaları sonuç verdi ve Türkiye'nin Avrupa'daki hudutları hususunu Arazi Komisyonu'na taşıdı (Sonyel, 2003: 304).

Lord Corzon Lozan görüşmelerinin 22 Kasım 1922 tarihli oturumunda Trakya sınırları sorununun görüşülmesine hemen geçilmesini önerdi. Curzon Türk temsilci heyetinden Trakya sınırları hakkındaki düşüncelerini açıklamasını talep etti. İsmet Paşa, Doğu Trakya'ya yönelik 1913 sınırını⁹ ve Batı Trakya için de halkoyuna başvurulmasını istedi. Lord Curzon, Türk Heyeti'nin bu taleplerini daha güçlü dayanaklarla sağlamlaştırmak hususundaki kararını da sordu. Yine Curzon karşı tarafın basit bir açıklaması ile gündeme gelen bu önemli konuda bir karara varamayacağını, Türk tarafının talep ettiği hususların gerekçelerini bilmek istediğini ve bunları coğrafi, siyasi, ırki açıklamalara dayandırmasını istedi (Meray, 2001: 20, 21; Bilsel, 1998: 175).

Türk heyeti ise Lozan'daki görüşmelerde yaşanan gelişmeleri anbean Ankara'yı haberdar ediyordu. 22 Kasım 1922'de Başvekâlete gönderilen telgrafta Lord Curzon ile arasında geçen müzakerelere yer veren İnönü, Batı Trakya hususunda 1913 sınırını ve halkoylamasını talep ettiğini fakat bu talebin gerçekleşmesinin zor olduğunu ama Karaağaç bölgesini kurtarmanın mümkün olabileceğini ifade etti (Şimşir, 1990: 120-121). Başbakanlıktan Lozan'a gönderilen 26-27 Kasım 1922 tarihli telgrafta ise İsmet Paşa'nın bu endişesi yerinde görülmüştür (Şimşir, 1990: 133).

İnönü 23 Kasım 1922'de, Curzon'un daha önceden yapmış olduğu bölgenin Türk aidiyetine dair daha somut verilerle Türk tezinin açıklanması yönündeki talebine istatistiklerle cevap vermiş ve Batı Trakya'da çoğunluğun Türklerden oluştuğunu, eğer Yunanlıların vurguladığı gibi bölgenin ekser çoğunluğu Rumlardan oluşuyorsa Yunanistan'ın bölgede yapılacak olası bir oylamadan endişe duymaması gerektiğini vurgulamıştır (Bilsel, 1998: 182). Lozan Konferansı'nda Batı Trakya'nın nüfus dağılımı uluslar bazında şu şekilde ifade bulmuştur (Meray, 2001: 54-63).

Tablo 1: Batı Trakya'da Nüfus

	Türk	Rum	Bulgar	Yahudi	Ermeni
Gümülcine	59.967	8.834	9.997	1.007	360
Dedeağaç	11.744	4.806	10.227	253	449
Sofulu	18.264	12.909	5.490	-	-
İskeçe	42.671	8.728	552	220	114
Toplam	132.666	35.271	26.266	1.480	923

Kaynak: (Meray, 2001: 54-63).

Batı Trakya Meselesi, 24 Kasım'da icra edilen oturumunda da gündeme gelmiştir. Burada Türk tarafının tezi yine Batı Trakya bölgesi için halkoyuna müracaat edilmesi yönündeydi. Türk tezinin ana dayanağı bölgedeki Türk-Müslüman sayısının ve taşınmaz malların ekser çoğunluğu taşımasıydı.

⁹ Bilsel'in eserinde tarih sehven, "29 Nisan 1913 İstanbul Antlaşması sınırları" şeklinde yazılmıştır. Antlaşma tarihi 29 Eylül 1913'tür.

Bulgar tarafı ise kendilerine Dedeğaç'ın bırakılmasını ve Batı Trakya'ya muhtariyet verilmesini talep etti (Meray, 2001: 29; Bıyıklıoğlu, 1992: 491).

Ertesi günkü oturum ise her iki Trakya için Türk heyeti ile Mtffkler ve Yunanistan arasında büyük bir diplomasi savaşına sahne oldu. Türk heyeti, 25 Kasım'daki oturuma diğer günlerden farklı olarak daha ciddi olarak hazırlanmıştı (Bıyıklıoğlu, 1992: 491). 25 Kasım tarihli oturumda Türk tarafının söylevinde; Venizelos'un 30 Aralık 1918'de mtffklere verdiği muhtırada bölgenin önemli şehirlerine dair ifade ettiği Türk ve Rum sayılarının, Yunan heyetinin de Batı Trakya'da, Türk çoğunluğunu kabul ettiği vurgusu dikkat çekti. Yani Yunan kaynaklarına göre de Türkler bölgede çoğunluğu oluşturmakta idi. Türk tezine göre bölgenin geleceğinin belirlenmesinde Türkler hak ve söz sahibi idi (Bilsel, 1998: 187).

Aynı gün devam eden görüşmelerde Mtffkler adına konuşan Lord Curzon'a göre Türk Heyeti'nin bölgede halk oylamasına gidilmesi yönündeki nerisi Türk nüfusun çoğunluğu oluşturmasından ötürü buraların Türkiye tarafından geri alabilmesine imkân tanıyabilirdi. Bundan dolayı Türk Devleti'nin karşısındaki blok, bu hakkı vermeyi kabul etmedi. Türk tarafı ise ulusların kendi geleceğini tayin prensibine vurgu yapan Wilson Prensipleri'ne işaret etti (Bilsel, 1998:188-189).

Bu görüşmeler cereyan ederken Batı Trakya Türklerinden bir heyet ise Lozan'a gnderilmif ve İsmet Paşa ve Dr. Rıza Nur ile görüşmeler yaparak Batı Trakya meselesi ile ilgili kaygılarını ifade etmişlerdir. İsmet Paşa gelen heyete, ulusal amaçlar istikametinde meselenin çözülmesi yönünde elinden geleni yapacağına dair teminat vermiştir. Bu konuda karamsar bir yaklaşım içinde bulunan Dr. Rıza Nur, Batı Trakya sorununda ileri gidilirse bir savaşın vuku bulabileceği ikazında bulunmuştur. Karşılıklı görüşmelere rağmen Batı Trakya sorunu konferansın ilk safhasında mübadele ve mübadele esasları dışında nihai bir çözüme bağlanamamıştır (Sonyel, 2003: 306).

etin müzakereler sonunda taraflar arasında yapılan görüşmelerde Türk tezinin plebisit veya Türk tarafına bağlanma nerisi kabul görmemiş, 30 Ocak 1923'de Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanarak Batı Trakya ve İstanbul'daki unsurlar hariç mübadele için yasal zemin hazırlanmıştır. Batı Trakya Türk azınlığının nihai statüsü ise 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanacak olan Lozan Barış Antlaşması'na bırakılmıştır.

9. TÜRK VE RUM NÜFUS MÜBADELESİNE İLİŞKİN SÖZLEŞME VE PROTOKOL (30 OCAK 1923)

Lozan Konferansı'nın birinci devresi olan 20 Kasım 1922-4 şubat 1923 dönemi içerisinde, 30 Ocak 1923'de, Türkiye ile Yunanistan tarafından 19 maddelik Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol imzalanmıştır. Acımasız savaş yıllarından sonra "İki komşu devlet arasında kanlı bir tarihi kapatmak ve sulh ile yaşamak" için bu bir zorunluluktur (Bilsel, 1998: 294).

Bunca yaşanmış acılardan sonra taraflar; bir an önce dünya siyaset sahnesinde hür ve bağımsız devletler olarak var olmak, geçmişin olumsuz tecrübelerini bir kenara bırakmak, planladıkları siyasal hamleleri yapmak ve sınırlar içerisinde kalan unsurlara daha fazla acılar yaşatmamak adına realist bir tutumla barış antlaşmasına olumlu yaklaşarak pek çok konuda karşılıklı olarak bir uzlaşmaya vardı. Fakat Lozan'da gündeme gelen çok sayıdaki konu başlığından ayrı olarak azınlıklar meselesi oldukça farklı bir anlam taşımaktaydı. Çünkü konunun özünde hayatın en değerli varlığı insan ve onun geleceği vardı. Şimdi bu insanlardan kendilerine danışılmadan yüzyıllardır yaşadıkları mekândan, hatıralardan ayrılması talep edilmekteydi. Bunun esaslarının belirlenmesi ise kuşkusuz oldukça hassas ve ince ayrıntısına kadar düşünülmesi gereken bir konuydu. Kimlerin nüfus değişimine tabi tutulacağı, kimlerin bu değişimden muaf sayılacağı ve bu meselenin ülke coğrafyalarının hangi kesimlerini kapsayacağı veya istisna tutulacağı en önemli gündem maddesi idi. Diğer husus ise doğdukları ülkelerinde bırakılarak azınlık statüsü tanınacakların haklarının neler olacağı ve bu hakların teminatının kimler olacağı idi. Nihayetinde azınlıkların fikri alınmadan tespit edilen hususlarda Lozan görüşmeleri devam ederken 30 Ocak 1923'te nüfus mübadelesine ilişkin bir sözleşme ve protokol imzalanmıştır.

Sözleşme ve Protokol ile ana esasları ortaya konan hususlar Lozan Barış Antlaşması'nın 142.maddesi ile de ana metnin bir parçası, özdeş güçte ve değerinde sayılmıştır. Sözleşme ile Türk hudutları içerisindeki Ortodoks Rumlar ile Yunanistan hudutlarındaki Müslümanların-Türklerin değişimi kabul edilmiş; fakat İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya hudutları **içerisindeki Müslümanlar**-Türkler bu değişime dahil edilmemiştir. Aslında Türkiye onları da içine alacak bir mübadeleyi savunmuş, bu arada İstanbul'daki Rum-Ortodoks (Fener) Patriğini çıkarmak istemiştir. Ancak böyle bir olanak sağlanamamıştır. Bu durumda, İstanbul Rumları karşılığında Batı Trakya'daki Müslümanların-Türklerin yerlerinde kalması kabul edilmiştir (Soysal, 2000: 84).

İlgili sözleşmede (Soysal, 2000: 185-191; Bilsel, 1998: 666-672; Oran, 1986: 45-47) "Batı Trakya" ifadesi 2.maddede yer bulmuştur. Konumuz itibariyle Batı Trakya ile ilgili husus dikkate alınarak 30 Ocak 1923 tarihli Sözleşme ve Protokol'ün ilgili maddesi şu şekildedir:

Madde 2. Birinci Maddede kararlaştırılan değişim İstanbul'da ikamet eden Rumları ve Batı Trakya'da ikamet eden Müslümanları içermeyecektir.

Madde 2'nin Garbî Trakya'nın Müslüman ahalisine dair ifade Fransızca metninde "Les habitants musulmans de la Thrace occidentale" şeklinde ifade bulmuştur (Düstur, 1931: 205). İfadede Türk kelimesi yerine Müslüman kelimesi kullanılmıştır.

Yine aynı maddeye göre "Garbi Trakya'nın Müslüman ahalisi addedilecekler, 10 Ağustos 1913 Bükreş Muahednamesi ile tayin edilen hattı hududun şarkındaki havalide mütemekkin bilcümle Müslümanlardır." Yani Batı Trakya halkı olarak 1913 Bükreş Antlaşmasının saptamış olduğu sınır çizgisinin doğusundaki bölgeye yerleşmiş tüm Müslümanlar sayılmıştır.

10. LOZAN ANTLAŞMASI'NIN AZINLIKLARIN KORUNMASINA DAİR 37–45. MADDELERİ KAPSAMINDA BATI TRAKYA TÜRKLERİ

Taraflar arasında değişimin kimleri kapsadığı ve nasıl gerçekleşeceğine yönelik esaslar nüfus mübadelesine ilişkin bir sözleşme ve protokol ile Lozan görüşmelerinin ilk safhasında belirlenmişti. Fakat ülkede azınlık statüsüne kavuşan unsurlara dair yazılı düzenleme sonraki süreçte yani ikinci safhadaki görüşmelerinde Lozan Antlaşmasının ana metni içerisine girdi.

Lozan Antlaşması, sadece Türk Devleti'nin kendi vatandaşlarının uluslararası bir güvenceye kavuşturulduğu bir hukuki metin değildir. Aynı zamanda antlaşmanın 37-45 maddeleri ülke coğrafyaları dışında bırakılan ve azınlık hakları ile teminata kavuşan unsurların da birer güvencesidir. Diğer taraftan taraflar yapacakları düzenlemeler ile azınlıkların haklarını görmezlikten gelemezler.

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması 143 maddeden ibaret olup “Siyasi Hükümler” adını taşıyan I. Bölümünün III. Kesimi “Azınlıkların Korunmasına Dair Hükümleri” içermektedir. “Azınlıkların Korunması” başlığı altında Türkiye'deki Müslüman olmayan azınlıklar ile Yunanistan'daki Türk azınlığın statüleri 37- 45. maddeler (Soysal, 2000: 103-106; Bilsel, 1998: 593-595; Eren, 1998: 204-206; Oran, 1986: 48-49, 183-185; Düstur, 1931: 36-42) arasında belirlenmiş ve hakları muhafaza edilmiştir. Buna göre Batı Trakya Türklerinin azınlık olarak elde ettiği kazanımlar şunlardır:

Madde 37: Taraflar (Türkiye-Yunanistan), 38'den 44'e kadar olan maddelerde belirtilen esasları temel yasa olarak kabul edileceğini ve hiçbir yasa veya resmî düzenlemenin bu esaslara ters düşmeyeceğini, bunlardan üstün olamayacağını taahhüt eder. Bu durum, Lozan prensiplerinin iç mevzuattan üstün olduğuna işaret ederek azınlıklara tanınan hakların geriye götürülemeyeceğine vurgu yapar.

Madde 38: Türk ve Yunan hükümetleri doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayrımı gözetmeksizin kendi ülkelerindeki tüm unsurların hayat ve özgürlüğünün tam olarak korunmasını garanti eder. Her iki ülkede yaşayanlar, kamu güvenliği ve ahlâka aykırı olmadıkça ister halk arasında ister özel yaşamında her tür din ve inancının gerekliliklerini serbest olarak yerine getirir. Müslüman ve Gayrimüslim azınlık için bütün diğer Türk ve Yunan uyruklular gibi ülke sınırları içerisinde, hükümetlerce ulusal savunma ve kamu düzeninin korunması nedeniyle alınan tedbirlere tabi olarak, dolaşım ve göç etme serbestisi bulunacaktır.

Madde 39: Azınlıklara ait unsurlar, diğer vatandaşların yararlandıkları aynı medeni ve siyasal haklardan yararlanacaklardır. İlaveten her iki ülkenin tüm vatandaşları din ayırt etmeksizin yasa önünde eşittir.

Din, inanç, ya da mezhep farkı hiçbir azınlık unsurunun medeni ve siyasal haklardan yararlanmasına, özellikle kamu hizmet ve görevlerine kabul edilme, yükseltilme, onurlanma ya da çeşitli mesleklerde ve iş kollarında çalışma bakımından bir engel sayılmayacaktır.

Azınlık mensubu, her türlü faaliyette kendi veya resmî dili özgürce kullanabilecektir. Azınlık vatandaşlarına, yaşadığı ülkenin resmî dilinin varlığı kuşkusuz olmakla birlikte, mahkemede kendi dillerini kullanmalarına yönelik gerekli kolaylıklar tanınacaktır.

Madde 40: Azınlıklar; yasa önünde ve günlük yaşamda diğer vatandaşlarla eşittir ve onlarla aynı muameleye tabi olarak benzer teminata sahiptir. Ayrıca özellikle harcamaları kendilerince yapılmak üzere her türlü yardım, dinsel veya sosyal kurumlar, okul ve buna benzer eğitim ve öğretim kurumları kurmak, yönetmek, denetlemek, buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ibadetlerini serbestçe yapmak konularında eşit haklara sahip olacaklardır.

Madde 41. Kamusal eğitim için Türk ve Yunan hükümetleri, azınlıkların yaşadıkları yerlerde azınlık çocuklarına ilköğretim okullarında kendi dillerinde öğretim alması için gerekli imkânı sunacaktır. Bu esas, hükümetlerin azınlık okullarında kendi dillerinin öğrenilmesinin zorunlu kılınmasına engel olmayacaktır.

Azınlıkların önemli miktarda yaşadıkları yerlerde eğitim, din ya da hayır amaçlı devlet, belediye ya da başka bütçelerden yararlanmaları, bu bütçelerin kullanılmasında adil istifadeleri teminat altına alınacaktır.

Madde 42: Her iki tarafın hükümetleri, azınlıkların aile içi ve kişisel anlaşmazlıklarını kendi âdetlerine göre çözmelerine imkân verecek esasları almayı garanti eder.

Bu hükümler ilgili hükümet temsilcisi ve azınlığın her birinin temsilcilerinin yer aldığı özel komisyonlarca ele alınacaktır. Anlaşmazlık olursa bu anlaşmazlığa muhatap devlet ve Milletler Cemiyeti Konseyi aralarında anlaşarak, Avrupalı hukukçular arasından bir üst hakem atayacaktır.

Taraflar azınlığa ait ibadet yerlerine, mezarlıklara ve din kurumlarına tam bir koruma sağlamayı yükümlenmektedir. Ayrıca vakıflarına, din ve hayır işleri kurumlarına her türlü kolaylıklar ve izinler sağlanacaktır.

Madde 43: Her iki ülkenin azınlıkları, inançlarının ya da dinsel görüşlerinin ihlâline neden olabilecek davranışta bulunmaya mecbur edilmeyecektir. Yine azınlıklar hafta tatil günlerinde mahkemeye çıkmadıkları ya da herhangi bir yasal işlemi yerine getirmediklerinden dolayı haklarında sınırlamalara tabi tutulmayacaktır.

Diğer taraftan bu madde söz konusu azınlığın, kamu güvenliği nedeniyle ülkedeki diğer vatandaşlara uygulanan mevzuattan farklı bir işleme tabi tutulamayacağına da işaret etmekteydi.

Madde 44: Her iki taraf; antlaşmanın bu kesimindeki yukarıdaki maddelerinin, azınlıklarla ilgili olduğu ölçüde uluslararası toplumu ilgilendirici nitelikte yükümler getirdiğini ve onların Milletler Cemiyeti'nin garantisi altında olduğunu onaylar. Bu hükümler, Milletler Cemiyet Meclisi'nde çoğunluğunun onayı olmadıkça değiştirilemez.

Her iki taraf; antlaşmayı imzalayan devletlerden herhangi biri ya da Milletler Cemiyeti üyesi başka bir devlet arasında bu maddelerden kaynaklanan hukuksal ya da uygulama açısından belirecek sorunlarda herhangi bir görüş ayrılığı ortaya çıkacak olursa, bu anlaşmazlığın Milletler Cemiyeti

Sözleşmesi'nin 14. maddesi uyarınca uluslararası bir anlaşmazlık olarak ele alınacağını kabul eder. Azınlıklara dair düzenlemede maddelerin uygulanmasına yönelik herhangi bir sorunla karşılaşılması durumunda Milletler Cemiyeti'nin devreye girmesinin düşünülmüş olması ise oldukça dikkat çekiciydi. Bu durum konunun önemine ve uluslararası boyutuna vurgu yapmaktaydı. Günümüzde ise bu işlevi Milletler Cemiyeti'nin ardılı olan Birleşmiş Milletler görmektedir.

Diğer taraftan Türk ve Yunan Hükümetleri herhangi bir uzlaşmazlığın diğer taraf bunu isterse, Uluslararası Daimî Adalet Divanı'nca ele alınacağını kabul eder. Divan'ın vereceği hüküm nihai olacak ve bu hüküm Milletler Cemiyeti Antlaşması'nın 13. maddesi ile aynı denklikte işlem görecektir.

Madde 45: Türkiye'nin azınlıkları için tanıdığı haklar, Yunanistan için de geçerli olacak ve aynı hakları tanıyacaktır. Burada tarafların mütekabiliyet ilkesi dikkat çekmektedir.

SONUÇ

1789 Fransız İhtilâli'nin ortaya çıkardığı milliyetçilik Balkanlarda kolay zemin bulmuş ve Osmanlı Devleti bunun yansımalarını bölgede zamanla görmüştür. Diğer yandan Rusya'nın XIX. yüzyılda Balkan coğrafyasında Slav unsurlara yönelik politikaları diğer Avrupalı devletlerin bölgenin siyasi haritasını değiştirmeye yönelik teşebbüsleri ile birleşince gelinen nokta Osmanlı Devleti'nin sonunu hızlandırmıştır. 1815 Viyana Kongresi sonrası sıklıkla "hasta adam" olarak tarif edilen Osmanlı Devleti, artık Batılı muhataplarına göre Şark Meselesi kapsamında Balkanlardaki Türk ve Müslüman varlığı nedeniyle bu coğrafyadan ivedi atılmalıydı. Bu yaklaşımın bir tezahürü 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile zirveye çıkmış ve yaşanan gelişmeler, Balkanlar özelinde Müslüman ve Türklerin güç kaybına zemin hazırlamıştır.

Fakat Balkanların renkli yapısı ve bu geniş coğrafyadaki her alt bölgenin içerisinde barındırdığı kendine münhasır farklı dinamikler nedeniyle bölge özelindeki gelişmeler değişik minvallerde seyretmiştir. Örneğin Balkanlarda; Yunanistan, Sırbistan, Bosna, Makedonya ve Arnavutluk alt bölgelerindeki bu dönem yaşananlar kendi özel durumları ve barındırdığı farklı etnik yapıları ile farklı gelişmelere neden olmuştur. Bu durumdaki bir diğer örnek ise Bulgaristan'da kalan toprakları saymazsak günümüzde büyük çoğunluğu Yunanistan'da olan Batı Trakya'ya dair yaşananlardır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ile 1923 arasındaki dönemde özellikle İstanbul'a yakınlığı ve dolayısıyla etkileşimin fazla olmasından ötürü Batı Trakya'da bağımsızlık veya Osmanlı ile birlikte hareket etme gayretleri diğer Balkan bölgelerine göre daha yüksek çizgide seyretmiştir. Elli beş yıllık bu dönemde Batı Trakya'da siyasi örgütlenme oldukça önemli bir mesafe kaydetmiş ve bölgede üç kez hükümet kurularak uluslararası siyasi konjonktüre göre bağımsızlık veya Anadolu'ya bağlanmak için mücadele edilmiştir. Yine bu dönemde bölgede beliren siyasi ve askeri direniş hareketi ise günümüz hibrit savaşlarına örnek teşkil etmesi ile de oldukça dikkat çekicidir.

Bölge halkının bağımsızlık, bu mümkün olmazsa başlangıçta İstanbul sonrasında Ankara ile birlikte hareket etme talepleri yanında coğrafi açıdan Batı Trakya, taraflar arasında geniş bir güvenlik koridoru olarak da büyük önem arz etmekteydi. Bölgenin Türk topraklarına bitişik yapısı ve bunun sonucu payitaht ile diğer komşu başkentlerindeki etkileşime açık durumu Batı Trakya'yı daha da önemli kılmaktaydı. Özellikle taraflar arasında ülke güvenliği için tampon bölge olarak ele alınan Batı Trakya, jeopolitik kavramının öne çıkması ile birlikte çok daha kapsamlı bir analiz konusu olarak değerlendirildi.

Tüm bunları içeren Türk tezi Türk İstiklâl Harbi sonunda dillendirilmiş ve Türk tarafı Lozan'da Misak-ı Milli'nin de öngördüğü şekilde çoğunluğu Türk ve Müslümanlardan oluşan Batı Trakya'da halk oylaması yapılmasını istemiştir. Kuşkusuz bölgede Türk nüfusu diğer unsurlara göre fazla idi ve Türk Heyeti bu durumu lehine çevirmeyi hedefliyordu. Türk tarafının bu talebi görüşmeler sırasında uzun tartışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Ancak böyle bir oylamaya Yunanistan'ın yanaşmaması ve başka kazanımlar elde edebilmek adına iki taraflı azınlık haklarının tanınması karşılığında Türk tarafı bu istekten vazgeçmiştir. Bulgaristan ise uzun zamandır hayalini kurduğu Batı Trakya üzerinden Ege'ye ulaşmak için bir koridor elde etmek böylece Karadeniz ve Ege Denizi'nde varlık bulundurmaya idealine ulaşamayarak tek denizle, Karadeniz ile yetinmek durumunda kalmıştır. Diğer taraftan Yunanistan ise Batı Trakya'nın kendi toprağı olduğunu uluslararası zeminde dünya kamuoyuna ilân etmiş ve "Megali İdea" "Büyük Ülkü" amacına bir adım daha yaklaşmıştır.

Taraflar arasında öncelikle güvenlik açısından düşünülen Batı Trakya, üzerinde yaşayan halklar itibarıyla de ayrı bir anlam taşımaktadır. Türk tarafı kendi sınırlarına dâhil edilmese de en azından bölge halkının azınlık haklarına kavuşmuş olmasından dolayı kısmen memnundu. Yunanistan ise hayalini kurduğu bir sonraki genişleme senaryosu için İstanbul'da kendisine müzahir unsurları bırakmış olmanın başarı havası içindeydi ve nihayetinde Batı Trakya Yunanistan'ın sınırları içerisinde bırakılmış ve ortaya çıkan statükoyu uluslararası kamuoyu da tasdik etmişti. Bundan sonrasında Yunan yetkililer zamanla bölgede Rum nüfusu arttıracak veya Türklere uyguladıkları politikalar ile göçe zorlayarak demografik yapıyı kendi lehine çevirecektir.

Nihayetinde Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında nüfus mübadelesine karar verilmiş fakat Batı Trakya Türkleri ile İstanbul Rumları bu mübadeleden istisna tutulmuştur. Lozan Antlaşması ile azınlık haklarına kavuşan Batı Trakya Türkleri her ne kadar yasal bir statüye kavuşmuş olsa da müteakip dönemlerde özellikle antlaşma metinlerinin farklı yorumlanması ile su yüzeyine çıkacak başka sorunlar taraflar arasında yeni gelişmelerin yaşanmasına neden olacaktır. Oysa günümüzde bölgedeki azınlıkların hak ve özgürlüklerine yapılan haksız uygulamalar ve baskıların özünde Yunan yetkililerce Lozan'ın getirdiği yasal statünün göz ardı edilmesi yatmaktadır. Bu nedenle Türk yetkililer her fırsatta Yunan muhataplarına Lozan'dan kaynaklanan yükümlülükleri hatırlatmalı ve uluslararası zeminde hak arayışına yönelik etkin bir diplomasi yürütmelidir.

Western Thrace in the Process Leading to the Lausanne Negotiations and in Lausanne (1877-1878 War-1923)

EXTENDED SUMMARY

Purpose: The goal of this article is the process of the Western Thrace Turkish minority, which has recently come to the agenda with the decision of the Greek Ministry of Education to close 12 more minority schools, citing the insufficient number of students in Western Thrace, and which it has tried to suppress with the increasing systematic assimilation policies towards the region, and the process it has achieved. The aim is to reveal the legal status in the period between 1877-1878 (93 War)-Ottoman Russian War and Lausanne processes. The post-Lausanne period, which is outside the period outlined in the article, requires a separate study since the interaction in international relations has increased and therefore includes too many agenda items. In this study; What are the periodic breaks in the 55-year period (1877-1878 Ottoman Russian War-1923 Lausanne), what was the reaction of the Western Thrace Turkish People in these breaks, how did Istanbul and neighboring capitals react, what status did the people of the region want and what they achieved, legal legislation for minorities The answers to the questions of what is it were sought. The point that necessitates the necessity of this article is to explain the periodic background and legal regulations of the region against the planned and malicious efforts of Greece against the Western Thrace Turkish Minority.

Design and Methodology: In this study, periodical issues were examined in chronological order as much as possible. The publications of the period were scanned and during this search, studies in the field of international relations, especially on written treaty texts, were applied. The biggest challenge encountered while conducting the study was cross-reading the studies in the discipline of history and international relations. Because although the subject of the article seems to be mainly history, it required to be dealt with on the basis of international treaties that gave the region legal status. For this purpose, in order to understand the subject better, it was deemed necessary to give detailed information on the articles of the Treaty of Lausanne regarding minorities and the legal texts before it, in today's terms, since they carry the importance and validity of the treaties concerning the region.

Findings: The structure of Western Thrace, which is left within Greece, adjacent to the lands of Turkey and Bulgaria, and its openness to interaction in its three neighbouring capitals, make the region even more important. Especially, Western Thrace, which is considered as a buffer zone for national security between the parties, requires to be considered as a much more comprehensive analysis subject with the prominence of the concept of geopolitics.

In this article, it was seen that Western Thrace and the “Western Thrace Problem”, which took its name from the region, witnessed many periodic breaks in a short period of 55 years. However, the beginning of the problem regarding the region and its inhabitants goes back to the French Revolution of 1789. Because the nationalism that emerged with the French Revolution of 1789 found easy ground in the multi-colored Balkans and the Ottoman Empire quickly saw its reflections in the region.

According to the Western states, the Ottoman Empire, which was often described as a “sick man” after the 1815 Vienna Congress, had to be expelled from this geography urgently due to the Turkish and Muslim presence in the Balkans within the scope of the oriental issue. A manifestation of this approach came to a head with the 1877-1878 Ottoman-Russian War (93 War), and the developments in the Balkans, in particular, paved the way for the Muslims and Turks to be pushed back from the region.

On the other hand, Russia’s XIX. When the policies towards Slavic elements in the Balkan geography in the 19th century were combined with the attempts of other European States to change the political map of the region, the end seemed to be for the Ottoman Empire. As a result, the Turkish, Bulgarian and Greek peoples became three rival elements in the Balkans after centuries of coexistence.

In the 55-year period, the inhabitants of the region were left within the borders of Greece, although they struggled to stay within the Turkish borders. However, if there was a plebiscite in Western Thrace, that is, if they had the opportunity to be asked, it was obvious that they would vote to join Turkey.

On the other hand, a population exchange was decided between Greece and Turkey in Lausanne, but the Turks of Western Thrace and the Greeks of Istanbul were exempted from this exchange. In addition, the Turkish minority living in the region gained legal rights within the scope of minority rights with the Lausanne Statute. The Turkish minority of Western Thrace is the only minority that the Turkish State left outside the borders of the country after a painful war, by making special agreements and by its own will. This situation imposes an important responsibility on the Republic of Turkey regarding Western Thrace.

Research Limitations: This study covers a period of 55 years and is periodically quite long. Each sub-title in the study can be a separate research topic. This is one of the biggest problems in front of the study. Another difficulty is that there are many international legal texts in the period and they require to be dealt with in terms of international relations discipline.

Implications: Each sub-title in the study has the potential to be a separate study topic. For this reason, it would be appropriate to take a more limited temporal section periodically for Western Thrace. In addition, the researchers’ review of Greek and Bulgarian sources will add different perspectives to the study. In the following period, conducting the study with two or more different researchers from the disciplines of history and international relations will add different perspectives and results.

Originality: This article is an original study in that it reveals the 55-year struggle of the Turkish minority during the 1878-1923 period against the increasing Greek unfair practices in Western Thrace and the legal rights Turkish minority obtained within the scope of Lausanne.

KAYNAKÇA

- Alp, İ. (1995). Batı Trakya Türkleri. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, XI (33). 613-652. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/aamd/issue/55749/759388>
- Anderson, F.M. ve Hershey, A., S. (1918). Handbook For the Diplomatic History of Europe, Asia, And Africa 1870-1914. Washington: Government Printing Office. Erişim adresi: <https://archive.org/details/handbookfordiplo00ande/page/n5/mode/2up>.
- Askeri coğrafya (1992). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Aydemir, Ş.S. (1993). Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938. Cilt III. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Aydın, M. (2012). “Tophane Konferansı “Doğu Rumeli’ye Veda””. Tarih Dergisi, 53 (2011/1), 115-174. İstanbul. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/102185>.
- Aydınlı, A. (1971). Batı Trakya Faciasının İç Yüzü. İstanbul: Akın Yayınları.
- Bariş, H. (2013). Batı Trakya’daki Müslüman Türk Azınlığın Politizasyonu ve Mobilizasyonu (Yüksek Lisans Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=PSvo6MPkAOBK8OQSJKbYEA&no=3tjQjtkVirQVIUII5lmyvg>.
- Baş, H. (2005). Unutulan Batı Trakya Türkleri. İzmir: Umay Yayınları.
- Batıbey, K.Ş. (t.y.). Batı Trakya Türk Devleti, 1919-1920. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Bayur, Y., H. (1991). Türk İnkılâbı Tarihi. Cilt II/II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bıyıklıoğlu, (1992). Trakya’da Millî Mücadele. Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Bilsel, M. Cemil (1998). Lozan. Cilt II. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Cemal Paşa (2010). Anılarım 1913-1922. İstanbul: Paraf Yayınları.
- Cihan, S.S. (1999). “Batı Trakya Türklerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği”. Balkanlar ve Türkiye’nin Bölgeye Yönelik Politikaları Sempozyumu (15–16 Aralık 1998). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Basımevi.

- Cin, T. (2003). Yunanistan'daki Müslüman Türk Azınlığın Din ve Vicdan Özgürlüğü (Başmüftülük ve Müftülükler Sorunu). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Düstur (1931). Üçüncü tertip. Cilt 5. İstanbul: Necmi İstikbal Matbaası. Erişim adresi: <https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/3-Lozan13-357.pdf>.
- Eren, H. (1998). "Yunanistan-Batı Trakya Türkleri". Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar, (s.197-230) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Yayınları.
- Erim, N. (1953). Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri. Cilt I (s.457-476) içinde Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Erişim adresi: https://ttk.gov.tr/wp-content/uploads/2016/11/9-Bulgaristan_baris_andlasmasi.pdf.
- Fortna, B.J. (2017). Kuşçubaşı Eşref-Efsane Teşkilat-I Mahsusa Subayının Hayatı. (S. Uygur, Çev.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. ve Eren, H. (1992). "Batı Trakya". TDV İslâm Ansiklopedisi içinde (s.144-147). İstanbul. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/bati-trakya>.
- Karaman, M.A. (2016). "Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati". Gölen, Z. ve Temizer, A. (Ed.), Balkan Tarihi, Cilt I (s.57-76) içinde. Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları. Erişim adresi: http://www.osmanlimirasi.net/source/Balkan_Tarihi_Cilt_1.pdf.
- Karpat, K. (1992). "Balkanlar". TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt V (s.25-32) içinde. İstanbul.
- Kırmit, Ö. F. (2021). "Lozan'a Giden Süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1). 145-162. doi: 10.18037/ausbd.902584
- Kuran, A. B. (2000). İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler. 2.Baskı. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kurat, A.N. (1972). Türk Kavimleri ve Devletleri. Ankara: TTK Basımevi.
- Meray S. L. (Çev.) (2001). Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler. Takım 1, Cilt I, Kitap 1. 3.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Osmanlı Belgelerinde Batı Trakya (2009). İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 107.
- Oran, B. (1986). Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya sorunu. Ankara: Maya Yayıncılık.

- Özdağ, M. (2001). Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları.
- Özgüç, A. (1974). Batı Trakya Türkleri. İstanbul: Kutluğ Yayınları.
- Özlem, K. (2009). “Dağılma Döneminin Medarı İftiharları: Rodop Muvakkatesi ve Garbi Trakya Hükümeti Müstakilesi Örnekleri 1”. Balkanlarda Türk Kültürü, 74, 4-6. Erişim adresi: <https://www.balkanlardaturkkulturu.com/wp-content/uploads/2019/02/74.pdf>
- Perin, C. (2000). Nevrekoplu Celal Bey’in Hatıraları-Batı Trakya’nın Bitmeyen Çilesi. İstanbul: Arma Yayınları.
- Sonyel, S.R. (2003). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika. Cilt 2. 3.Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Soysal, İ. (2000). Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945). Cilt 1. 3.Baskı. Ankara: TTK Yayınları.
- Stoyanov, T. (2015). Warfare. Julia Valeva, Emil Nankov ve Denver Graninger (Ed.). A Companion to Ancient Thrace (s.426-442) içinde. Erişim adresi: <https://vdoc.pub/download/a-companion-to-ancient-thrace-5bl85n71k7d0>
- Şimşir, B.N. (1970). Rumeli’den Türk Göçleri Belgeler II. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Şimşir, B.N. (1990). Lozan Telgrafları (1922-1923). Cilt I. Ankara: TTK Yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (1973). Türk Dış Politikasında 50 Yıl-Lozan (1922-1923). Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (1973). Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl-Kurtuluş Savaşımız (1919-1922). Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları.
- Türk İstiklal Harbi I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı (1999). 3.Baskı. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. Yunanistan’daki Türk Varlığı. Erişim adresi <https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>
- Türkiye ve Türk Dünyası (1997). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları.

Yaşar, F.T. (2005). Batı Trakya (Meriç'in Öbür Yakası). İstanbul: İlke Yayıncılık.

Yavuz, R. (2016). Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan Sevr Barış Antlaşması'na Giden Süreçte Türk Diplomasisi (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=40mJfHDYMS91LIWNHC5IUA&no=7mQ4K1LcH1ugyxmolEpr2A>

Yılmazçelik, İ ve Özdem, A. G. (2016). "1812 Bükreş Antlaşması ve Rusya'nın Balkanlar'a Müdahalesi". Z. Gölen ve A. Temizer (Ed.). Balkan tarihi. Cilt 1 (s.289-310) içinde. Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları 1.

Yerasimos, S. (1994). Milliyetler ve Sınırlar. (Ş. Tekeli, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Yiğit, Y. (2016). "II. Balkan Savaşı'nda Süleyman Askeri Bey". Z. Gölen ve A. Temizer (Ed.). Balkan tarihi. Cilt 1 (s.355-380) içinde. Osmanlı Mirası ve Türk Kültürünü Araştırma Derneği Yayınları 1.

KATKI ORANI / CONTRIBUTION RATE	AÇIKLAMA / EXPLANATION	KATKIDA BULUNANLAR / CONTRIBUTORS
Fikir veya Kavram / <i>Idea or Notion</i>	Araştırma hipotezini veya fikrini oluşturmak / <i>Form the research hypothesis or idea</i>	Serdar Cem SEDİROĞLU
Tasarım / <i>Design</i>	Yöntemi, ölçeği ve deseni tasarlamak / <i>Designing method, scale and pattern</i>	Serdar Cem SEDİROĞLU
Veri Toplama ve İşleme / <i>Data Collecting and Processing</i>	Verileri toplamak, düzenlenmek ve raporlamak / <i>Collecting, organizing and reporting data</i>	Serdar Cem SEDİROĞLU
Tartışma ve Yorum / <i>Discussion and Interpretation</i>	Bulguların değerlendirilmesinde ve sonuçlandırılmasında sorumluluk almak / <i>Taking responsibility in evaluating and finalizing the findings</i>	Serdar Cem SEDİROĞLU
Literatür Taraması / <i>Literature Review</i>	Çalışma için gerekli literatürü taramak / <i>Review the literature required for the study</i>	Serdar Cem SEDİROĞLU